

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ, АНТИЧНОЇ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ

ПИТАННЯ СТАРОДАВНЬОЇ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ Й ЕТНОЛОГІЇ

(Збірник наукових праць)

Том 2 (32)

Чернівці – Вижниця
«Черемош»
2011

ББК 63.3(4УКР-4Чен)

П35

Редакційна колегія:

д. і. н., проф. Баженов Л.В.
д. і. н., проф. Брицький П.П.
д. і. н., проф. Кожолянко Г.К. (науковий редактор)
д. і. н., проф. Козак Д.Н.
д. і. н., проф. Макар Ю.І.
д. і. н., проф. Михайлина Л.П.
д. і. н., член-кор. НАН України Моця О.П.
член-кор. НАН України Наулко В.І.
академік НАН України Павлюк С.П.
д. і. н., проф. Пивоваров С.В. (заступник наукового редактора)
д. мист. н., Стельмашук Г.С.
д. і. н., проф. Франко О.О.
д. і. н., проф. Чучко М.К.
д. і. н., проф. Юрій М.Ф.

Рецензенти: д. і. н., проф. Алексієвець М.М.
д. і. н., проф. Глушко М.С.
д. і. н., проф. Ореховський В.О.

Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра етнології, античної та середньовічної історії. – Чернівці – Вижниця: Черемош, 2011. – Том 2(32). – 288 с.

ISBN 978-966-181-061-6.

У публікаціях збірника досліджується актуальна проблематика всесвітньої історії, історії релігії, етнології, археології. Вперше вводяться в науковий обіг маловідомі джерела, зокрема експедиційні матеріали науковців кафедри. За географією авторів збірник є загальноукраїнським виданням.

Розраховано на науковців, викладачів історії, етнології та краєзнавства, студентів, усіх, хто цікавиться історичним минулим.

ББК 63.3(4УКР-4Чен)

Збірник входить до переліку видань ВАК України

Друкується згідно з ухвалою вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол №1 від 25 лютого 1999 р.)

Автори статей несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей.

ISBN 978-966-181-061-6

© Кафедра етнології, античної
та середньовічної історії ЧНУ, 2011
© Автори, 2011

ЗМІСТ

АРХЕОЛОГІЯ

Микола БАНДРІВСЬКИЙ ЗЛИТКИ МЕТАЛУ З ДРУГОГО МИХАЛКІВСЬКОГО «СКАРБУ» В РОЛІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ЕКВІВАЛЕНТА ВАРТОСТІ ІНШИХ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ	9
Микола БАНДРІВСЬКИЙ, Володимир ДОБРЯНСЬКИЙ МЕЧ З УГРИНІЯ БІЛЯ ЧОРТКОВА І ПРОБЛЕМА ПОШИРЕННЯ ПАМ'ЯТОК ГОЛІГРАДСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ПІВДНІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ	16
Сергій ПИВОВАРОВ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ VIII-IX СТ. ПОБЛИЗУ С.РІДКІВЦІ В 2010 Р.	22
Сергій ПИВОВАРОВ, Микола ІЛЬКІВ НОВІ МАТЕРІАЛИ ДО АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ БУКОВИНИ РУБЕЖУ ЕР ТА ПЕРШИХ СТОЛІТЬ НОВОЇ ЕРИ	38

ІСТОРІЯ

Богдан БОДНАРЮК ЧЕРНЕЦТВО ПАЛЕСТИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ VI СТ.: ПОЧАТОК ЗАНЕПАДУ АСКЕТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ І ПРАКТИКИ ПОДВИЖНИЦТВА (I)	47
Світлана ГЕРЕГОВА МИКОЛА БІДНЯК: ВАЖКА ДОЛЯ ТА НЕЗВИЧАЙНИЙ ТАЛАНТ ХУДОЖНИКА	59
Інна КУБАЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ У ЧЕХІЇ ПЕРІОДУ ГУСИТСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (ОГЛЯД ІСТОРІОГРАФІЇ)	66
Олександр МАСАН ДЕРЖАВА НІМЕЦЬКОГО ОРДЕНУ В ПРУСІЇ: ЕПІЛОГ (1454-1525 РР.)	77
Юлія МИСЬКО З ІСТОРІЇ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ	92

Михайло САЙКО ГРОШОВО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ В АНТИЧНОМУ РИМІ В ЛАТИНСЬКІЙ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	105
--	-----

Михайло ЧУЧКО «СВІЙ МІЖ СВОЇМИ, ЧУЖИЙ МІЖ ЧУЖИМИ»: ЖИТТЯ ТА АРХІЄРЕЙСЬКЕ СЛУЖІННЯ МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ (ЧЕРНОВСЬКОГО) В МОЛДАВІЇ І РОСІЇ	119
---	-----

ЕТНОЛОГІЯ

Іван ВОРОТНЯК ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА І ПОБУТ РУМУНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ Л. А. СИМІГІНОВИЧА-ШТАУФЕ І Е. ФІШЕРА	132
---	-----

Георгій КОЖОЛЯНКО РОЗВАГИ ТА ІГРИ У ПОХОВАЛЬНОМУ ОБРЯДІ БУКОВИНЦІВ	138
---	-----

Олександр КОЖОЛЯНКО ЗИМОВІ ОБРЯДОВІ ПІСНІ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ – ЩЕДРІВКИ	149
--	-----

Олена КОЖОЛЯНКО ВЕСІЛЬНИЙ ХЛІБ У ТРАДИЦІЙНІЙ ОБРЯДОВОСТІ БОЛГАР	157
--	-----

Антоній МОЙСЕЙ, Крістіна ПАРАЙКО КОМПЛЕКС ЗАБОРОН ТА ПРИПИСІВ, ПОВ'ЯЗАНИЙ З ВАГІТНІСТЮ В УКРАЇНСЬКОГО ТА СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ	166
--	-----

Антоній МОЙСЕЙ, Тетяна САКАЛЮК СВЯТКОВА ЇЖА УКРАЇНЦІВ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬОВИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)	177
---	-----

Андрій ФРАНКО, Оксана ФРАНКО ПРОВІДНА РОЛЬ Ф. ВОВКА, І. ФРАНКА, І. РАКОВСЬКОГО, З. КУЗЕЛІ, В. КУБІЙОВИЧА У ФОРМУВАННІ УКРАЇНОЗНАВЧОГО УНІВЕРСУМУ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИХ ЗНАНЬ	188
---	-----

СТОРІНКА МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА

Маріанна БАЦВІН ТРАДИЦІЙНЕ ХЛІБОРОБСТВО НА ОПІЛЛІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – 30-Х РР. ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ РОГАТИНСЬКОГО ТА ГАЛИЦЬКОГО РАЙОНІВ)	206
Віктор ГРИГА ОХОРОНА АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	214
Руслан КОТЕНКО ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКАРПАТТІ У 1970-80-Х РОКАХ	220
Василь КУЗИК ІСТОРІОГРАФІЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО РІЗЬБЛЕННЯ БУКОВИНСЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ	233
Анатолій КУЗЬ GARNISES SERVIENTIUM В ГЕНУЕЗЬКИХ КОЛОНІЯХ КРИМУ: ВІЙСЬКОВІ АТРИБУТИ, СИМВОЛІКА І НАГОРОДИ	240
Марія НАЗАРЧУК ПІДГОТОВЧІ ЕТАПИ ВИГОТОВЛЕННЯ ТКАНИНИ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	251
Людмила ЩЕРИЛЯ ДОМАШНЄ ТКАЦТВО В ПОБУТІ БУКОВИНСЬКОГО СЕЛЯНИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	257
Ярослав ЯНОВСЬКИЙ КАТАЛАУНИ: ГУНО-РИМСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ СЕРЕДИНИ V СТ. ТА ЙОГО НАСЛІДКИ	265

РЕЦЕНЗІЇ

Георгій КОЖОЛЯНКО ТРАДИЦІЇ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ УКРАЇНЦІВ	277
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	285

CONTENTS

ARCHEOLOGY

<i>Mykola BANDRIVS'KIY</i> INGOTS OF METAL FROM SECOND MIHALKOV «DEPOT» AS THE UNIVERSAL EQUIVALENT OF COST OF OTHER GOODS AND SERVICES	9
<i>Mykola BANDRIVS'KIY, Volodymyr DOBRIANS'KIY</i> SWORD FROM UGRYN' NEAR CHORTKIV AND PROBLEMS OF DISTRIBUTION OF GOLIGRADS'KA CULTURE'S MONUMENTS IN THE SOUTH OF TERNOPIL' REGION	16
<i>Sergiy PYVOVAROV</i> THE SLOVANIAN SETTLEMENT'S RESEARCHES OF VIII – IX CENTURY NEAR RIDKIVTSI VILLAGE IN 2010	22
<i>Sergij PYVOVAROV, Mykola IL'KIV</i> NEW MATERIALS FOR ARCHAEOLOGICAL MAP OF BUKOVYNA FRONTIERS ER AND THE EARLY CENTURIES OF THE NEW ERA	38

HISTORY

<i>Bohdan BODNARIUK</i> MONASTICISM PALESTINE IN THE SECOND HALF OF VI-TH CENTURY: BEGINNING OF THE DECLINE OF ASCETICISM AND ASCETIC TRADITIONS (I)	47
<i>Svitlana GEREGOVA</i> MYKOLA BIDNIAK: HARD TIMES AND MULTIFACETED TALENT	59
<i>Inna KUBAJ</i> DER SOZIALEN UND POLITISCHEN PROZESSE IN HUSSITISCHEN BÖHMEN (DIE BETRACHTUNG DER GESCHICHTSSCHREIBUNG)	66
<i>Oleksandr MASAN</i> STATE OF TEUTONIC KNIGHTS IN PRUSSIA: EPILOGUE (1454-1525)	77
<i>Julya MYSKO</i> THE HISTORY OF THE KHOTYN FORTRESS	92

<i>Myhailo SAYKO</i> MONETARY AND CREDIT RELATIONS IN ANCIENT ROME IN THE LATIN SCIENTIFIC AND POPULAR LITERATURE	105
--	-----

<i>Mykhaylo CHUCHKO</i> «AMONG THEIR OWN, STRANGER AMONG STRANGERS»: LIFE AND ARCHPRIEST SERVICE METROPOLITAN ANTHONY (CHERNOVSKY) IN MOLDOVA AND RUSSIA	119
---	-----

ETHNOLOGY

<i>Ivan VOROTNYAK</i> TRADITIONAL CULTURE AND LIFE OF THE ROMANIAN POPULATION IN BUKOVINA IN RESEARCH L. A. SYMYHINOVYCH-SHTAUFE AND E. FISHER	132
--	-----

<i>George KOJOLIANKO</i> FUN AND GAMES IN THE FUNERAL CEREMONIES BUKOVYNTSEV	138
--	-----

<i>Alexandr KOJOLIANKO</i> WINTER CEREMONIAL SONGS OF UKRAINIANS OF BUKOVYNA ARE SCHEDRIVKI	149
---	-----

<i>Olena KOJOLIANKO</i> WEDDING BRAIDED BREAD IN BULGARIANS' TRADITIONAL RITES	157
--	-----

<i>Antoniya MOYSEY, Christina PARAYKO</i> SYSTEM OF PROHIBITION AND REGULATIONS RELATED TO PREGNANCY IN UKRAINIAN AND ROMANIANS POPULATION OF BUKOVYNA	166
---	-----

<i>Antonii MOISEI, Tatjana SAKLJUK</i> THE FESTIVE MEAL OF UKRAINIANS OF KITSMAN DISTRICT OF CHERNIVTSI REGION (BASED ON FIELD ETNOGRAPHIC INVESTIGATIONS MATERIALS COLLECTED)	177
--	-----

<i>Andriy FRANKO, Oksana FRANKO</i> A CONSIDERABLE PART OF VOVK, I. FRANKO, I. RAKOVSKYI, Z. KOUZIELYA, V. KOUBIYOVYCH APROPOS THE PROBLEM OF MATURING THE UKRAINIAN UNIVERSUM OF ENCYCLOPAEDIC KNOWLEDGE	188
--	-----

YOUNG INVESTIGATOR PAGES

<i>Marianna BATSVIN</i>	
THE TRADITIONAL HUSBANDRY ON OPILLIA IN THE END OF THE XIX CENTURY – IN THE 30S OF THE XX CENTURY (ON THE MATERIALS OF ROHATYN AND HALYCH REGIONS)	206
<i>Victor GRIEGA</i>	
PROTECTION OF THE ARCHAEOIOLOGICAL MONUMENTS IN THE UKRAINIAN LEGISLATION	214
<i>Ruslan KOTENKO</i>	
BACKGROUND OF TRAVEL AND TOURISTICS ACTIVITIES IN THE PRYKARPATTIA IN 1970-80 YEARS	220
<i>Vasyl KUZYK</i>	
HISTORIOGRAPHY OF ART WOOD CARVING IN BUKOVYNSKA GUTSULSCHYNA	233
<i>Anatoliy KUZ'</i>	
GARNISONES SERVIENTIUM GENOA COLONIES IN THE CRIMEA: THE MILITARY ATTRIBUTES, SYMBOLS AND HONORS	240
<i>Marya NAZARCHUK</i>	
PREPARATORY STAGESOF PRODUCTION OF FABRICS IN VOLYN POLISSYA XIX – BEG. XX C.	251
<i>Liudmila SCHERILIA</i>	
HOME WEAVING IN EVERYDAY LIFE BUKOVYNA PEASANT LATE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY	257
<i>Yaroslav YANOVSKII</i>	
KATALAUNY: HUN-ROMAN RESISTANCE IN THE MIDDLE OF V-TH CENTURY AND ITS CONSEQUENCES	265

REVIES

<i>George KOJOLIANKO</i>	
WEDDING RITUAL TRADITIONS OF UKRAINIANS	277
ABAUT THE AUTORS	285

*Сергій ПИВОВАРОВ, Микола ІЛЬКІВ***НОВІ МАТЕРІАЛИ ДО АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ БУКОВИНИ
РУБЕЖУ ЕР ТА ПЕРШИХ СТОЛІТЬ НОВОЇ ЕРИ**

У статті подається та попередньо аналізується новий матеріал рубежу ер та перших століть нової ери з території Буковини, зокрема з таких пунктів, як Ревне, Бурдей, Подвірне, Недобойці, Веренчанка, Лужани та Василів.

Ключові слова: культура Поянешти-Лукашівка, сармати, готи, черняхівська культура, меч, наконечник списа, фібула, латенський та римський час.

*Сергей ПИВОВАРОВ, Николай ИЛЬКИВ***НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ К АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ КАРТЕ
БУКОВИНЫ РУБЕЖА ЭР И ПЕРВЫХ ВЕКОВ НОВОЙ ЭРЫ**

В статье подается и предварительно анализируется новый материал рубежа эр и первых веков новой эры с территории Буковины, в частности с таких пунктов, как Ревно, Бурдей, Подвирное, Недобоевцы, Веренчанка, Лужаны и Василев.

Ключевые слова: культура Поянешты-Лукашовка, сарматы, готы, черняховская культура, меч, наконечник копья, фибула, латенское и римское время.

*Sergij PYVOVAROV, Mykola IL'KIV***NEW MATERIALS FOR ARCHAEOLOGICAL MAP OF BUKOVYNA
FRONTIERS ER AND THE EARLY CENTURIES OF THE NEW ERA**

In the article new material turn er and and the first centuries of the new era from the territory of Bukovina are got and previously analyzed, including such items as Revne, Burdej, Podvirne, Nedoboyivtsi, Verenchanka, Luzhany and Vasyliv.

Keywords: Poyaneshty-Lukashivka culture, Sarmatians, Goths, Chernyakhivska culture, sword, spear tip, brooch, Laten and Roman times.

Період рубежу ер та перших століть нової ери виступає складним і водночас важливим етапом в історії населення Пруто-Дністровського регіону. Строката етнокультурна карта Заходу сучасної України була пов'язана із значними міграційними й асиміляційними процесами, міжкультурними контактами, в яких була задіяна свита племен та народів: слов'ян, сарматів, фракійців та германців. Нерідко увагу дослідників привертала старожитність Буковини, особливо у плані вивчення кристалізації та вищленення слов'янства, його першій появі на сторінках писемних джерел. Публікація та аналіз місцевого матеріалу знайшли своє відображення у працях Б.О. Тимощука [33], І.С. Винокура [5, 6], М. Ю. Смішка [31], В.Д. Барана [2], Г.Ф. Нікітіної [16-18], Г.І. Мелюкової [15], М.Б. Щукіна [36-37], І.П. Русанової [27], С.П. Пачкової [20-21], Л.В. Вакуленко [4], В.М. Войнаровського [7-8], Г.І. Смірної [29] та ін.

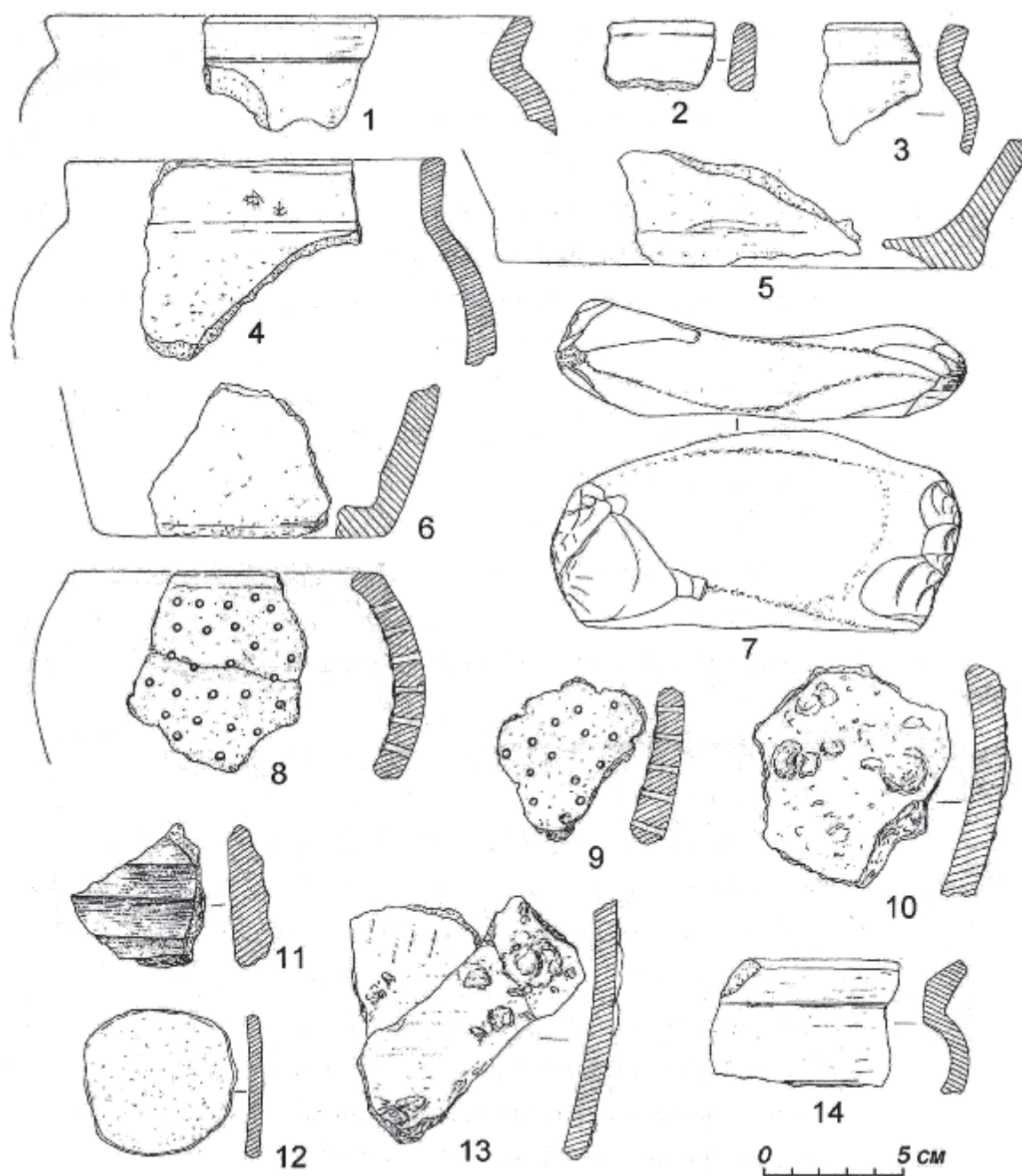

Рис. 1. Матеріали Поянешти-Лукашівської культури з околиці с. Бурдей, ур. Михалецьке поле.

Нові матеріали цього періоду були здобуті під час проведення археологічних розвідок та експертиз земельних ділянок співробітниками Чернівецької філії «Охоронної археологічної служби України» Інституту археології НАНУ. Так, під час розвідки 2011 р. було обстежено Михалецьке поле, що розташоване на південний захід від с. Ревне та на південний схід від с. Бурдей Кіцманського р-ну. Територія являє собою схил пагорба з південно-східною експозицією на лівому березі р. Підліщик, колись орне поле покрите трав'яною рослинністю. Місцями на поверхні трапляються дрібні фрагменти ліпної кераміки та шматки обмазки, поширені вздовж долини струмка на кількасот метрів.

Неподалік витоку струмка Підліщик міститься котлован з вибору чорнозему завглибшки до 1,2 м. В його західній стінці зафіксовано культурний шар, який залягав на глибині 0,35-1,00 м від сучасної поверхні й представлений поодинокими шматочками обмазки і керамікою. Під час зачистки відслонення було зафіксовано наступну стратиграфію: до 0,10 м – дерновий шар; 0,10-1,00 м – чорнозем; 1,00-1,15 м – перехідний шар сірого забарвлення; від 1,15 м – материк (жовтий суглинок). У південно-західній частині котловану спостерігався суцільний завал з великих, частково порушених шматків обмазки яскраво оранжевого кольору без помітних домішок. Один бік більшості з них був рівно загладженим, інший – містив відбитки круглих колод та плах з плоскою поверхнею. Обмазка залягала довгою віссю по лінії північ – південь на площі 3,70×2,20 м та глибині 0,4-0,5 м.

Серед обмазки та в культурному шарі на тій же глибині виявлено фрагменти кераміки та кам'яний виріб. Кераміка ліпна, з домішкою в тісті зерен шамоту різного розміру. Поверхня посудин акуратно згладжена, жовтого, бурого, оранжевого або чорного забарвлення. В одному випадку зовнішній бік покритий тонким шаром ангобу (рис. 1:1). Кілька фрагментів відзначаються хропатою поверхнею (рис. 1:10,13). Виявлені уламки належали опуклобоким горщикам і, можливо, мискам з вертикальними або відігнутими назовні вінцями з чіткими гранями (рис. 1:1-4), а також друшляку (рис. 1:8-9). Кам'яний виріб човникоподібної форми розмірами 15,3×7×3,8 см виготовлений з дрібнозернистого пісковика, перепалений (рис. 1:7). Обидва кінці загострені шляхом двосторонньої оббивки та містять сліди роботи. Вони присутні також на широкій увігнутій площині, яка могла використовуватися як точило.

Керамічний матеріал і характер житлобудування дозволяють віднести рештки даного об'єкта до латенського часу – культури Поянешти-Лукашівка.

У борті котловану на глибині 0,85 м виявлено також фрагмент посудини, характерний для голіградської культури фракійського гальштату: з чорною, горизонтально канельованою поверхнею ззовні та бурою зсередини, у тісті присутні домішки шамоту та піску (рис. 1:11).

Черговий комплекс початку нашої ери був виявлений за випадкових обставин у липні 2011 р. в с. Подвірне (вул. Крупської, 1) Новоселицького р-ну на південний захід від приміщення школи. Під час спорудження вигрібної ями біля будинку Васи́ліки Марії Вікторівни на глибині 1,1-1,2 м від сучасної поверхні робітники натрапили на людські рештки й звернулися у правоохоронні органи. На місце прибули співробітники Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Чернівецькій області, які виявили біля кістяка керамічний глечик та залізний меч. На жаль, на час обстеження місця знахідки співробітниками Чернівецької філії «Охоронної археологічної служби України» та Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини яма вже була поглиблена до 2 м та облицьована каменем. Обстеження околиць місцезнаходження дозволило зафіксувати сліди поселення трипільської культури: на поверхні землі траплялися шматки обмазки та фрагменти характерної кераміки. Остання блідо-жовтого кольору зі слабким випалом або оранжева, якісно випалена, покрита розписом чорною фарбою.

Грунтове поховання було здійснене на правому березі у верхів'ї яру, на дні якого витікає джерело. За словами місцевих жителів та правоохоронців вдалося з'ясувати, що кістяк чоловіка лежав витягнутий на спині головою на північ. Біля ніг лежав глечик, а праворуч у районі пояса та ніг – меч.

У Науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі (директор Попадюк В.С.) вдалося оглянути виявлені знахідки. Глечик виготовлений із дрібнозернистої глини без помітних домішок на швидкому гончарному крузі, якісно випалений. Його поверхня сірого забарвлення, ззовні пролискована (рис. 2:2). Виріб біконічної форми з розхиленими вінцями, петельчастою ручкою з С-подібним профілем, низькорельєфним валиком нижче шийки та дном на кільцевому піддоні з випуклим центром. Висота глечика становить 16 см, діаметр вінець – 9,2 см, діаметр тулуба (max) – 14,5 см, діаметр дна – 6,2 см. Довжина ручки складає 7,5 см при ширині 2,2 см.

Меч завдовжки 47,5 см, покритий глибокою іржею, з переламаною ручкою (рис. 2:1). Клинок виробу з паралельними лезами, лінзоподібний у перетині, завдовжки 34,2 см при ширині 3,8 см і товщині 0,8 см. Перехрестя меча пряме, виготовлене з прямокутної смужки заліза розмірами 7,1×0,9×0,5 см. Одне рамено пошкоджене. Ручка меча характеризується підпрямокутним профілем, звужується в напрямку наверх. Її ширина складає 2,0-0,8 см при товщині 0,6 см. Наверх виконане у вигляді кільця з підовальним профілем. Його зовнішній діаметр дорівнює 3,9 см, внутрішній – 2,5 см, середня товщина – 0,4 см.

Обидві знахідки характерні для сарматських старожитностей. Так, гончарні глечики з однією ручкою відомі в складі інвентарю низки сарматських поховань Пруто-Дністровського межиріччя, зокрема Киселева (п. 5) [5, с. 126-127, рис. 41:1]. Пряма аналогія посудині походить з моги-

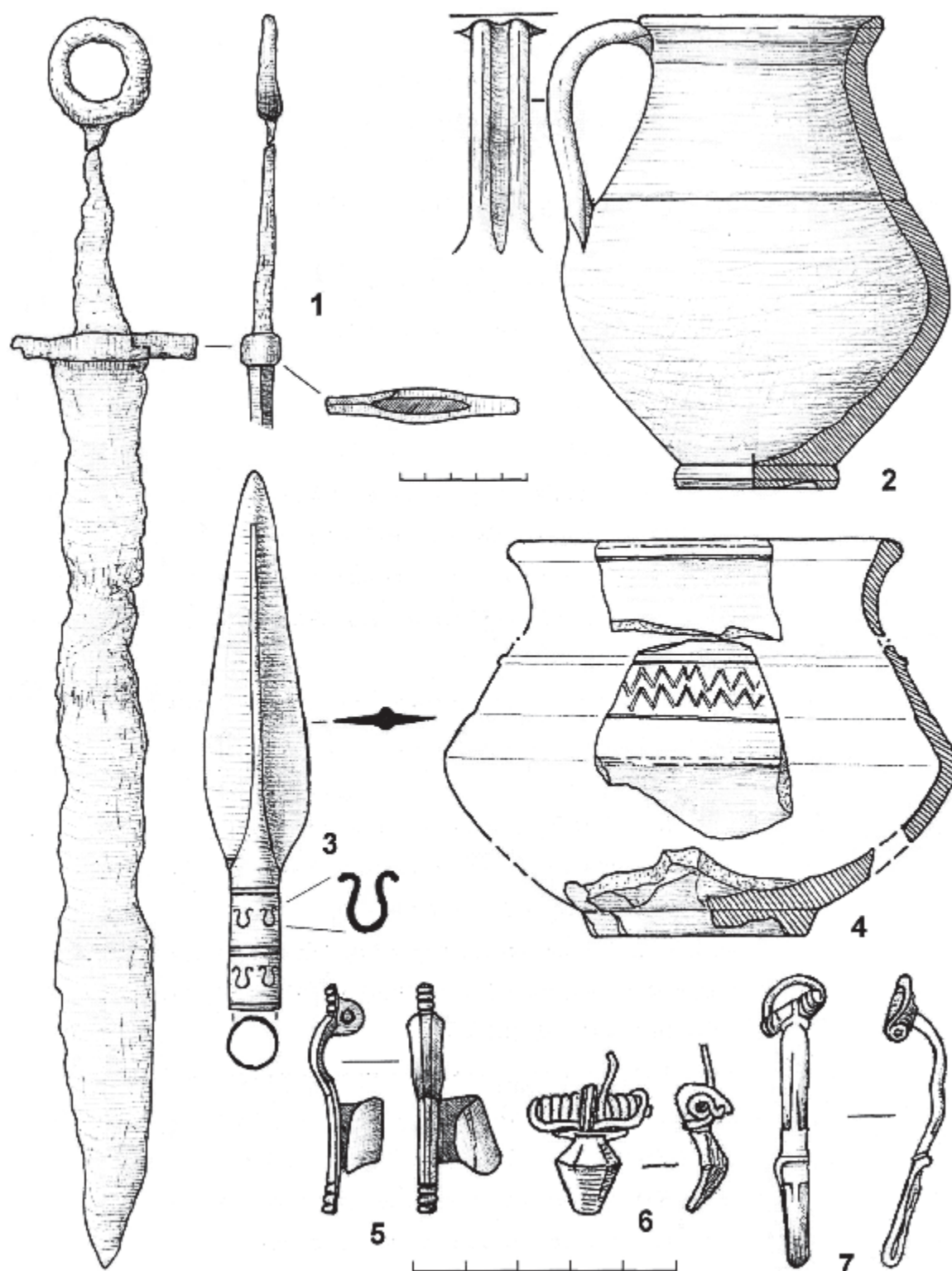

Рис. 2. Старожитності першої половини I тис. н.е. з Подвірного (1-2), Недобоївців (3), Веренчанки (4-5), Лужан (6) та Васи́лева (7).

льника Пражила на півночі Молдови [25, с. 15-16, рис. 3:4]. Очевидно, такого типу глечики наслідували пізньоантичні прототипи [26, с. 244-245, рис. 30:25-26].

Подібні ж мечі О.В. Симоненко виділив у групу озброєння з кільцевим навершям. Вони складають доволі численний тип у межах Північного Причорномор'я, де зафіксовано понад сімдесят екземплярів. Особливо близький за морфологією та розмірами меч з Петрешть (п. 12) на лівобережжі Середнього Пруту [28, с. 33, 263, рис. 15:5, прилож. 3:80]. Загалом мечі з Подвірного та Острівця [30] є найбільш північними знахідками сарматського озброєння такого типу в межах Пруто-Дністровського межиріччя. З огляду на датовані аналогії, виявлений меч укладається в рамки I-III ст. н.е. За відсутності інших датуючих знахідок звузити хронологічні межі поховання в Подвірному не видається можливим.

Вартий уваги залізний наконечник списа зі срібною інкрустацією, який був випадково виявлений під час господарських робіт в с. Недобоївці у 2002 р. та переданий для вивчення до Буковинського центру археологічних досліджень при Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича (на даний момент знахідка зберігається в Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї) [22]. Виріб характеризується лавролистю формою та ребром вздовж пера (рис. 2:3). На поверхні наконечника збереглися сліди посріблення. Втулка інкрустована трьома подвійними паралельними лініями, між якими розміщені два ряди з чотирьох тамгоподібних знаків. Довжина знахідки становить 20,3 см, максимальна ширина пера – 3,8 см, діаметр втулки – 2 см.

Схожий за формою наконечник списа, але більших розмірів, був виявлений на Буковині під час вивчення могильника поблизу с. Оселівка. Він розташовувався у тілопальному урновому похованні (№ 70) разом із ритуально пошкодженим мечем римського зразка та фрагментами щита [17, с. 65-67].

Залізні наконечники списів зі срібною інкрустацією датуються загалом II-IV ст. н.е. і належить до західноєвропейського типу озброєння. Вони відомі в германських старожитностях, на них часто нанесені рунічні написи та різні символічні зображення, в тому числі й тамгоподібні. Так, аналогії Недобоївському наконечнику відомі у Мюнхенберзі, Медові, Камениці, Розвадові на Сані, а в Україні їх знахідки походять з Ковеля та Сушичної на Волині [10, табл. XIX; 12, с. 85, рис. 3; 32, с. 44; 38, с. 322, 368; 39, с. 151, 224]. Вважається, що інкрустовані наконечники необхідно пов'язувати з носіями пшеворської та вельбарської культур. Останніх на теренах Східної Європи ототожнюють з готами. Попри те тамгоподібні знаки на втулці списа з Недобоївців знаходять відповідники серед сарматських старожитностей. На думку дослідників, вони є стилізованим зображенням голови великої рогатої худоби [32, с. 22].

Наконечники списів з інкрустацією, як і неорнаментовані вістря, насаджувалися на древка, що мали, з огляду на діаметр втулки, довжину до

2 м. Вони використовувалися для ближнього бою, а також як метальна зброя [16, с. 66]. Разом із тим зображення та надписи на списках свідчать, що вони одночасно виступали символами влади і належали представникам соціальної верхівки.

Ймовірно, поява такої цікавої знахідки у регіоні пов'язана з переміщенням вестготів з Волині до Причорномор'я та Подунав'я [22]. Згідно з дослідженнями Д.Н. Козака, вони були змушені обійти сильне слов'янське угруповання у Верхньому Подністров'ї й вийшли до берегів Дністра в районі Кам'янець-Подільського і Хотина [11, с. 28-29; 13, с. 203-204], тобто в безпосередній близькості від місцезнаходження наконечника списа. Можливо також, що дана знахідка пов'язана зі слов'яно-готським конфліктом IV ст. [22]. Тамгоподібні знаки вказують на те, що час виготовлення наконечника припадає на III-IV ст., тобто період, коли готи вже побували у Північному Причорномор'ї і познайомилися із знаковою системою сарматів. До речі, на більшості наконечниках списів з інкрустацією присутні такі тамгоподібні символи. Це пояснюють запозиченням готами сарматських знаків і їх використанням поряд із рунічним письмом. Наприклад, ідентичні до недобойських знаки нанесено на вістрі списа із Розвадова на Сані.

Старожитності перших століть нової ери зафіксовано також на східній околиці с. Веренчанка (вул. Капітана Зоти) Заставнівського р-ну. На підвищенні лівого берега р. Совиця на ріллі було виявлено фрагменти посуду трипільської культури, пізньобронзового часу (культура Ноа) та черняхівської культури. У розвідковому шурфі в шарі чорнозему простежено частину заглибленого об'єкта (споруда, поховання?), який перерізав культурний шар бронзового віку на глибині 0,30-0,80 м та сягав глибини 1,05 м від сучасної поверхні. Тут серед розвалу посудини виявлено бронзову фібулу. Посудина являла собою невеликий біконічний кубок з розхиленими вінцями та кільцевим піддоном на денці (рис. 2:4). На плічках проходять горизонтальні валик та заглиблена канавка, між якими з допомогою лискування нанесено подвійну лінію-зигзаг. Посудина відзначається хорошим випалом, стінки на зломі темно-червоного забарвлення, вся зовнішня і мершою мірою внутрішня поверхня покриті високоякісним чорним лискуванням.

Виявлена фібула належить до арбалетоподібних виробів з високим приймачем, які складаються з двох частин і були виділені О. Альмгренем у VII типологічну групу. Корпус фібули відзначається дугоподібною спинкою та профілем у вигляді трапеції (рис. 2:5). Головка фібули орнаментована із зовнішнього боку трьома валиками. Ніжка фібули звужена, теж прикрашена на кінці трьома валиками. Приймач підпрямокутний із заокругленим закінченням. Його висота складає 2,2 см, довжина – 1,0 см. Пружина і голка не збереглися, але в отворі пластинки міститься іржа від залізної осі. Загальна довжина знахідки дорівнює 4,3 см. Е.Л. Гороховський та О.В. Гопкало виділили такого різновиду фібули в першу або «неслухівсь-

ку» серію, яка поширюється в межах кількох регіонів Західної та Східної України. Особливо схожі знахідки походять з Головино, Градижська, Ріпнева, Дем'янова. На думку дослідників, походження форм цієї серії пов'язане з прилімесною зоною провінційно-римської культури Середнього і Нижнього Подунав'я, а безпосереднє їх виготовлення могло відбуватися й у межах Лісостепоного Подністров'я. Хронологія фібул VII типологічної групи вписується загалом у межі II – IV ст. [9, с. 109-110, 114-118, 121-125, рис. 2:3-6].

Ще дві фібули виявлено в межах населених пунктів Лужани та Василів. Перша знахідка фрагментована – збереглася пружинка і верхня частина спинки (рис. 2:6) [24]. Вона близька до типів A67-69 та має аналогію з поселення зарубинецької культури Мар'янівка (житло 1). Такі фібули були поширені на території Римської імперії від Італії до Подунав'я і датуються в межах I – початку II ст. н.е. [19, с. 26-27, 172, рис. 7:4].

Характерну для старожитностей черняхівської культури підв'язну фібулу виявлено також в с. Василів на першій надзаплавній терасі р. Дністер (рис. 2:7). У знахідки дещо деформований корпус та відсутня голка. За морфологічними особливостями цю фібулу можна датувати останньою чвертю IV – першою чвертю V ст. (період C) за схемою М. Шульце [40, taf. 27].

Таким чином, виявлені протягом останніх років матеріали доповнюють археологічну карту Чернівецької області рубежу ер та перших століть нової ери й засвідчують складну етнокультурну ситуацію в регіоні. Здобутий матеріал доповнює місцеві старожитності новими категоріями знахідок та розширює можливості їх датування і проведення історичних реконструкцій. Попередній огляд засвідчує перспективність подальшого дослідження перелічених поселень та місцезнаходжень і необхідність їх охорони від руйнувань чи пошкоджень.

Джерела та література: 1. Амброз А.К. Фибулы юга Европейской части СССР // САИ. – 1966. – Вып. Д1-30; 2. Баран В.Д. Поселення черняхівської культури поблизу Звеничина і Макарівки Чернівецької області // АДУ. – 1972. – Вип. 4. – С. 220-224; 3. Буданова В.П. Готы в эпоху Великого переселения народов. – М.: Наука, 1990; 4. Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тисячоліття н.е. – К., 1977. – 140 с.; 5. Винокур И.С., Вакуленко Л.В. Киселевский могильник I – II вв. н.э. // КСИА. – 1967. – Вып. 112. – С. 126-131; 6. Винокур И.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II-V ст. н.е. – К.: Наукова думка, 1972. – 180 с.; 7. Войнаровський В. Сучасний стан та проблеми археологічного дослідження пам'яток римського часу Північної Буковини // МДАПВ. – 2005. – Вип. 9. – С. 174-193; 8. Войнаровський В. Чорнівка-І. Поселення IV-IX ст. на Буковині. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 166 с.; 9. Гороховский Е.Л., Гопкало (Бобровская) О.В. Фибулы VII группы О. Альмгрена в ареале черняховской культуры // Археологія давніх слов'ян. Дослідження і матеріали. – К., 2004. – С. 102-130; 10. Драчук В.С. Системы знамен Северного Причерноморья. – К.: Наукова думка, 1978; 11. Козак Д.Н. Взаємовід-

носини слов'ян і германців на території України в першій половині I тис. н.е. // Археологія. – 1993. – № 2. – С. 24-35; **12.** Козак Д.Н. Готські скарби Волині початку раннього середньовіччя // Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячолітті. н.е. – Київ-Львів: РАС, 1999; **13.** Козак Д.Н. Венеди. – К., 2008. – 470 с.; **14.** Мачинский Д.А. Кельты на землях у востоку от Карпат // АСГЭ. – 1973. – Вып. 15. – С. 52-64; **15.** Мелюкова А.И. Памятники скифского времени на Среднем Днестре // КСИИМК. – 1953. – Вып. 51. – С. 60-67; **16.** Никитина Г.Ф. Анализ археологических источников могильника черняховской культуры у села Оселивка. – М.: Наука, 1985; **17.** Никитина Г.Ф. Могильник у с. Оселивка Кельменецкого района Черновицкой обл. // Могильники черняховской культуры. – М.: Наука, 1988 – С. 5-97; **18.** Никитина Г.Ф. Могильники черняховской культуры в Северной Буковине и Бессарабии. – М., 1996. – 184 с.; **19.** Обломский А.М. Памятники типа Марьяновки бассейна Южного Буга // Позднезарубинецкие памятники на территории Украины (вторая половина I – II в. н.э.) (Раннеславянский мир, Вып. 12). – М.: ИА РАН, 2010. – С. 16-35; **20.** Пачкова С.П. Поселения поблизу с. Круглик на Буковині // Археологія. – 1977. – Т. 23. – С. 24-35; **21.** Пачкова С.П. Зарубинецкая культура и латенизированные культуры Восточной Европы. – К., 2006; **22.** Пивоваров С., Тодосійчук О. Наконечник списа із тамгоподібними знаками із с. Недобоївці // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці: Золоті литаври: 2002. – С. 21-24; **23.** Пивоваров С.В. Предмети пізньоантичного імпорту в старожитностях Буковини у першій половині I тис. н.е. // Археологія і давня історія України. – К.: ІА НАНУ, 2010. – Вип. 2. – С. 140-145; **24.** Пивоваров С. Археологічні роботи на території Лужанської церкви Вознесіння Господнього в 2009 р. // Археологічні студії. – 2010. – Вип. 4. – С. 280-317; **25.** Рикман Э.А. Памятники сарматов и племен черняховской культуры // Археологическая карта Молдавской ССР. – Кишинев: Штиинца, 1975. – Вып. 5. – 170 с.; **26.** Рикман Э.А. Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры. – М.: Наука, 1975. – 336 с.; **27.** Русанова И.П., Тимошук Б.А. Кодын – славянское поселение V-VIII вв. на р. Прут. – М., 1984; **28.** Симоненко А.В. Сарматские всадники Северного Причерноморья. – СПб.: Нестор-История, 2010. – 328 с.; **29.** Смирнова Г.И. Могильник типа Поянешти-Лукашевка у с. Долиняны на Буковине // СА. – № 3. – С. 193-207; **30.** Смішко М.Ю. Сарматські поховання біля с. Острівець Станіславської області // МДАПВ. – 1962. – Вип. IV. – С. 40-57; **31.** Смішко М.Ю. Поселення III-IV ст. н.е. зі слідами скляного виробництва біля с. Комарів Чернівецької обл. // МДАПВ. – 1964. – Вип. 5. – С. 67-80; **32.** Соломоник Э.И. Сарматские знаки Северного Причерноморья. – К.: Изд-во АН СССР, 1959; **33.** Тимошук Б.А. Черняховская культура и древности культуры карпатских курганов (по материалам Черновицкой области) // КСИА. – 1984. – Вып. 178. – С. 86-91; **34.** Шукин М.Б. Современное состояние готской проблемы и черняховская культура // АСГЭ. – 1977. – Вып. 18. – С. 79-92; **35.** Шукин М.Б. Сарматы на землях к западу от Днепра и некоторые события I в. в Центральной и Восточной Европе // СА. – 1989. – № 1. – С. 70-83; **36.** Шукин М.Б. Семь сезонов славяно-сарматской экспедиции // Итоги работ археологических экспедиций Государственного Эрмитажа. – Ленинград, 1989; **37.** Шукин М.Б. На рубеже эр. – СПб.: Фарн, 1994. – 324 с.; **38.** Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanischen Stamme in Mitteleuropa. – Berlin, 1983. – Bd. II.; **39.** Schlette F. Germani mezi Thorsbergem a Ravennou. – Praha: Orbis, 1977; **40.** Schulze M. Die spatkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter (Gruppe Almgren VI, 2). – Bonn: Rudolf Habert Verlag GMBH, 1977. – 241 s. – 12 tab. – 29 taf.